

Mord och dråp — två brottsbegrepps utveckling i svensk rätt

Av docent PER-EDWIN WALLÉN, Lund.

Vid granskningen av 1696 års förslag till Högmålsbalk kom Stora lagkommissionen att sysselsätta sig med frågan, vad som skilde mord från dråp. Problemet hade aktualiserats genom att hovrätten i Dorpat i en skrivelse — ett yttrande över förslaget till Högmålsbalk — krävt klarhet på denna punkt. Den diskussion, som uppstod kring problemet, fick en lycklig sammanfattning i det att kommissionens ordförande, Nils Gyldenstolpe, yttrade¹⁾: „Wist är skillnat i gärningen, men kan doch eij så noga specificeras.“²⁾ Ett mera träffande motto till en undersökning av begreppen mord och dråp lär svårligen gå att finna.

Den, som går till rättspraxis rörande mord och dråp i svensk rätt, får snart samma intryck som Nils Gyldenstolpe hade. Vad den vetenskapliga litteraturen på detta område beträffar, så sysslar den framför allt med mordbegreppet under medeltiden resp. tiden efter de stora kriminallagsförslagen under 1800-talet. Den bild litteraturen ger är således ytterst fragmentarisk.

På grund av flera omständigheter har en undersökning av den historiska utvecklingen av begreppen mord och dråp stort intresse. Det rör sig nämligen om ett brottsbegreppspar, som finns redan i landskapslagarna, som tillhör gällande strafflag och som kommer att finnas kvar i Brottsbalken, då den träder i kraft. En undersökning visar emellertid, att begreppens innebörd under tidernas lopp i hög grad växlat, vanligen genom påverkan från utländsk rätt. Delvis återspeglas därvid skilda tiders växlande moraliska värderingar. Ständigt har dock rått den relationen mellan mord och dråp, att mord betecknat kvalificerade fall av dråp. En undersökning av mord och dråp kommer därför huvudsakligen att syssla med mordbegreppet. Dråpsbegreppet kan i huvudsak bestämmas så, att dödande, som inte på speciella grunder kvalificeras som mord, blir dråp.

Från undersökningen måste emellertid uteslutas två slags mord, barnamord och giftmord. Båda brottstyperna har sin egen utvecklingshistoria, skild från de allmänna mord- och dråpsbegreppen. Barnamordet får sin prägel dels genom det speciella brottsobjektet, det nyfödda barnet, dels genom kravet på en spe-

¹⁾ Om Nils Gyldenstolpe och hans insatser som lagkommissionens ordförande se Å. Holmbäck, Lagkommissionen under Gyldenstolpe, I—II (Uppsala universitets årsskrift 1953:9).

²⁾ Förarbetena till Sveriges rikets lag 1686—1736... utg. af W. Sjögren, II, s. 147.

ciell gärningsman, barnets moder. Giftmordet åter kunde tyckas passa in under ett allmänt mordbegrepp. Giftmordet har emellertid i äldre germansk rätt en särprägel, orsakad av att dödande genom gift uppfattats som en form av trolldom. Giftmordet leder alltså sin historiska utveckling tillbaka till trolldomsbrotten, till förgöring³⁾, inte till de så att säga vanliga dödandebrotten.

Bortser man från de nu nämnda dödandebrotten, är det ovedersägligt, att det funnits ett allmänt germanskt mordbegrepp, i huvudsak överensstämmande i nord- och sydgermanska lagar. Det utmärkande för detta mordbegrepp är, att som mord betecknas ett dödande i hemlighet. Därmed är dock inte sagt, på vad sätt dödandet skall vara hemligt. Man finner nämligen redan tidigt två slag av hemligt dödande i de sydgermanska lagarna. Det ena karakteriseras därav, att liket döljes, d. v. s. gärningen förhemligas. Det andra åter utmärkes därav, att dödandet sker på ett försåtligt och hemligt sätt, *furtivo modo*, för att citera *Lex Baiuvariorum*⁴⁾.

Först bör undersökas, var orden „mord“ och „mörda“ egentligen betyder. Det bör anmärkas, att orden förekommer över hela det germanska rättsområdet. Schlyter ger i sin ordbok under „*Morb*“ en hel liten historik av begreppet⁵⁾, då han skriver, att mord „eg. betyder den dödade kroppens undångömmande, där-efter öfvergått till bem. af det på sådant sätt förhemligade dråpet, och slutligen kommit att i allm. betyda ett i hemlighet begånget dråp, hvars gärningsman ej kunnat upptäckas“. Mot denna lilla historik vore intet att invända, om inte filologerna språket under uppslagsordet *morb* bara betydelsen „dödande“, delse än Schlyter. Enligt Hellquist skulle „mord“ tydligen ha grundbetydelsen „död“; ordet skulle höra ihop med latinets *mortuus* och *mors*⁶⁾. Söderwall anger i sitt lexikon över medeltidsspråket under uppslagsordet *mord* bara betydelsen „dödande“, inte „döljande“⁷⁾. Enligt honom är nämligen mord „hemligt dråp, dråp som sker på ett lömskt el. förrådiskt sätt“. Vare hur som helst med ordets härledning. Säkert är, att „mord“ såväl i medeltidsspråket som i 1600-talssvenskan kan betyda både „döljande“⁸⁾ och „dödande i hemlighet“. Söderwalls definition

³⁾ Se härom R. Hemmer, De svenska medeltidslagarnas stadganden om skadlig trolldom och förgiftning (TfR 1947, ss. 409 ff).

⁴⁾ Se Ph. Allfeld, Die Entwicklung des Begriffes Mord bis zur Carolina, s. 47 ff, särskilt s. 53.

⁵⁾ Samling af Sweriges Gamla Lagar, XIII. Jfr uppslagsordet *Morb-gæld*.

⁶⁾ E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 3:dje uppl.

⁷⁾ K. F. Söderwall, Ordbog öfver svenska medeltids-språket, II.

⁸⁾ Jfr J. Fritzner, Ordbog over Det gamle norske Sprog, II, uppslagsordet *myrða*. Fritzner anger bl. a. betydelsen „saaledes behandle den dræbtes Lig eller lægge Skjul paa Drabet...“, at Drabet derved bliver til *morð*.

av mord är dessutom, som snart skall visas, felaktig. Det är möjligt, att Schlyter misstagit sig i fråga om grundbetydelsen av orden „mord“ och „mörda“, men han återger korrekt ordens betydelse i medeltidslagarna.

En definition på mordbegreppet får vi i Östgötalagen Edsöresbalken 25: „Nu mördar en man en man . . ., bär till gömställe och lägger å lön, då skall man låta stegla honom och stena henne . . .“⁹⁾. Förhemligandet består alltså i ett döljande av den döda kroppen. I svearätten möter man samma definition i Dalalagen Manhelgdsbalken 3 § 2: „Blir en man dräpt och liket fört i mosse eller kärr eller kastat ut i vatten, ligge han i mordgäld . . .“. Detta mordbegrepp återkommer sedan både i landslagarna och i stadslagen, Högmålsbalken 1. Emellertid får man redan av landskapslagarna intrycket, att som mord betraktats inte bara det fall, att liket dolts, utan även ett förhemligande på så sätt, att den dödes baneman ej framträder. Resultatet av ett sådant betraktelsesätt måste bli, att varje dråpare, som inte lyser sitt dråp, är att betrakta som mördare. Troligen är detta en vidareutveckling av det ursprungliga mordbegreppet. Dalalagen Manhelgdsbalken 3 § 3 behandlar denna situation utan att låta den försummade lysningen medföra, att dråpet betraktas som mord. Å andra sidan skall enligt Upplandslagen Manhelgdsbalken 12 § 6 en dråpare, som nekar till gärningen men överbevisas, böta 140 marker, vilket är den bot, som kallades mordgäld. Den norska landslagen, Magnus Lagaböters landslov, säger alldeles klart i IV, 11, att den som inte lyser sitt dråp, är *morðingi rettr* (en rätt mördare). En ytterligare konsekvens av detta betraktelsesätt blir, att dulgdråpet, d. v. s. ett dråp, där banemannen ej kan anträffas, blir att betrakta som mord. Både i Östgötalagen, Upplandslagen och i landslagarna kallas de böter, som vid dulgdråp åläggas häradet, för mordgäld¹⁰⁾.

Det mordbegrepp, som nu behandlats, är rent objektivt. Yttre omständigheter, likets döljande eller frånvaron av känd baneman, kvalificerar ett dråp som mord. Mord är i de svenska medeltidslagarna ett hemligt dödande endast på detta sätt. Mord som ett försåtligt dödande — jämför de sydgermanska lagarnas *furtivo modo* — existerar inte i de svenska medeltidslagarna. Flera av dessa lagar behandlar utförligt dödande i försåt och bakhåll, och det är fullkomligt klart, att lagarna betraktar detta som dråp¹¹⁾.

⁹⁾ De svenska medeltidslagarna återges i Å. Holmbäck — E. Wesséns översättning i Svenska landskapslagar, I—V, resp. i Magnus Erikssons landslag.

¹⁰⁾ ÖgL Dråpsbalken 12, UL Manhelgdsbalken 8 pr, MELL Dråpmålsbalken med vilja 29, KrLL Dråpamålsbalken med vilja 26.

¹¹⁾ Se exempelvis Upplandslagen Manhelgdsbalken 11 pr.

Emellertid har Hasselberg observerat¹²⁾, att redan Östgötalagen inte bara rör sig med det nyss behandlade mordbegreppet utan begagnar termen mord även om dödande, som inte på något sätt är hemligt. I Edsöresbalken 17 anger lagen straffet för det fall, att man mördar sin hustru och hustru sin man. Det framgår, att det inte är fråga om döljande av liket. Här måste alltså finnas någon annan kvalifikationsgrund, som gör gärningen speciellt grov. Denna kvalifikationsgrund ligger utan allt tvivel däri, att mellan den döde och banemannen bestått ett speciellt trohetsförhållande. Vidare har Hasselberg i Yngre Västgötalagen, Urbotamål 1 § 5, funnit ett ställe, där kvalifikationsgrunden inte behöver vara likets döljande: „Mördar någon en saklös man för penningars skull, det är urbotamål“. Kvalifikationsgrunden är här enligt min mening motivet till dödandet, „för penningars skull“. Man bör jämföra lagrummet med Upplandslagen Manhelgdsbalken 31 pr, där det talas om att en man, som ligger på skogen eller på skepp, mördar och rånar. Slutligen anför Hasselberg en passus ur Västgötalagens Konungalängd, där det talas om hur kung Sverker dödas av sin stalldräng. Därvid begagns ordet *myrþa*. Det är här säkert inte fråga om ett döljande av liket, utan gärningen får sin karaktär av mord genom att det är fråga om tjänares dödande av herre eller, om man så vill, dödande under brytande av trohetsplikt. Alla dessa kvalificeringsgrunder återfinner Hasselberg i Visby stadslag¹³⁾. Där betecknas som mord inte bara det fall, att man dödar någon i hemlighet eller att en dråpare mot sitt nekande överbevisas om gärningen, utan även dödande av herre eller husfru, mannens dödande av hustrun och hustruns av mannen samt dödande av vinningslystnad. Visby stadslag innehåller slutligen ett 1400-tals-tillägg, som rubricerar dödande efter mörkrets inbrott som mord. Detta är en i de svenska medeltidslagarna alldeles okänd form av mord, men den förekommer inte bara i sydgermansk rätt utan även i västnordisk, alltså i norsk och isländsk rätt. Det får här räcka med att erinra om ett ställe i Egil Skallagrimssons saga, där det heter: *nattvig ero morðvig*.

En sammanfattning av det sagda visar, att vi i landskapslagarna har dels ett mordbegrepp, som innebär, att kroppen av den dödade döljes eller att banemannen ej erkänner dråpet, dels olika fall av kvalificerat dödande, som betecknats som mord, nämligen dödande, då ett speciellt trohetsförhållande består mellan den döde och hans baneman, till ex. mellan herre och tjänare eller mellan makar, samt då gärningsmannen dödar för vinnings

¹²⁾ G. Hasselberg, Studier rörande Visby stadslag och dess källor, ss. 270 f.

¹³⁾ G. Hasselberg, a. a. s. 269.

skull. Tar vi hänsyn till Visby stadslag, tillkommer dödande nattetid.

Mord som ett förhemligande av dödandet, ett döljande av liket, återfinner man i flertalet landskapslagar samt i lands- och stadslagarna. För mig framstår denna typ av mord som det ursprungliga germanska mordbegreppet. Övriga här nämnda typer av mord förekommer här och var i olika landskapslagar. Endast Visby stadslag innehåller dem alla. Hasselberg yttrar¹⁴⁾, med syftning på dessa sistnämnda fall, att Visby stadslags jämställande av vissa fall av kvalificerat dråp med mord „otvivelaktigt har djupa rötter i germansk rättsuppfattning“. Detta är alldeles riktigt, men därav följer inte, att det skulle röra sig om ursprunglig germansk rättsuppfattning. Till skillnad från det objektiva, germanska mordbegreppet har man här att göra med subjektiva mordbegrepp. Kvalifikationen ligger i dråparens subjektiva inställning, hans förrådiska eller giriga sinnelag (jag bortser tills vidare från dödande nattetid). Som arbetshypotes vågar man därför uppställa teorien, att det här är fråga om inflytande från romersk och kanonisk rätt. Vad beträffar dödandet för penningars skull, så betraktades dödande *cupiditas causa* redan tidigt som en kvalifikationsgrund i kanonisk rätt, en omständighet, som kvalificerade dråp som mord¹⁵⁾. Vad åter beträffar dödande i speciella trohetsförhållanden, så är det sannolikt, att det här är fråga om inflytande från romersk rätt. Erland Hjärne har ju visat, att de medeltida svenska bestämmelserna om herredråpet är konstruerade på romerskrättslig grund¹⁶⁾.

Lands- och stadslagarna känner bara det gamla germanska mordbegreppet, d.v. s. att gärningsmannen lägger å lönn och bär i fjälster (gömställe), samt det därmed sammanhängande, att gärningsmannen förblir okänd, alltså dulgadråp. Övriga i landskapslagarna förekommande former av mord återfinns visserligen i lands- och stadslagarna som kvalificerat dödande, men de rubriceras inte som mord. Går man åter till rättspraxis från medeltidens slut och nyare tidens början, finner man i praxis dels det gamla germanska mordbegreppet, dels de i *landskapslagarna* förekommande ytterligare typerna. Några exempel ur Stockholms stads tänkeböcker skall belysa detta. Den 4/3 1592 meddelar tänkeboken¹⁷⁾, att Lasse kock „wilde förmörda sin herre och husbonde vdi sin druckenskap medh två dragne knif-

¹⁴⁾ G. Hasselberg, a.a. s. 273.

¹⁵⁾ Se S. Kuttner, *Kanonistische Schuldlehre von Gratian bis auf die Dekretalen Gregors IX.*, s. 67.

¹⁶⁾ E. Hjärne, *Fornsvenska lagstadganden* (Kungl. humanistiska vetenskaps-samfundets i Uppsala årsbok 1949—50), ss. 31 ff.

¹⁷⁾ Stockholms stads tänkeböcker från år 1592. D. I... red. av D. Almqvist, s. 9.

fuer“. Det är fullkomligt klart, att det här inte är fråga om något döljande, utan mordförsöket består däri, att sagde Lasse kock ville döda sin herre. Den 15/6 1594 sysslar tänkeboken med mördaren Jacob Christoffersson¹⁸⁾. Hans brott består i att han skjutit ihjäl en kumpan och rånat honom. Hans gärning betecknas som ett „förskrekeliggett och försäteliggett mård för timelig ägor skuld“. Kvalifikationsgrunden är här, att brottet skett „för timelig ägor skuld“. Visserligen talas om försåtlighet, men svensk rättspraxis håller ända till 1700-talets mitt med ovanlig konsekvens fast vid, att försåtligt dödande inte på grund av försåtligheten blir mord.

Den 22/9 1595 behandlar tänkebogen ett mord, som en mäs- terdräng tillsammans med sin matmor begått på husbonden¹⁹⁾. Omständigheterna vid själva mordet anges så, att matmodern „hade . . . kalledt på mesterswennen Hans Ladehåff, som hade hemlige, sedan liuset slekt war, blefuet i stugan sittende i mörkret . . ., att han skulde nu komma, thett war nu tidh . . .“ Båda hade därefter kastat sig över mannen, som låg i sängen, och högg och stack honom till döds. Liket hade inte dolts. Man får här närmast intrycket, att det är dödandet nattetid, som kvalificerar gärningen som mord. Säkert är det dock inte. Det är ju samtidig fråga om hustrus dödande av mannen och tjänares av husbonden.

1600-talets praxis är mera enhetlig. Troligen sammanhänger detta med de nyinrättade hovrätternas verksamhet. För mord dömer domstolarna nästan uteslutande i de fall, då dödandet varit förenat med döljande av liket. Domstolarna har alltså i det stora hela hållit sig till gällande lags, d. v. s. Kristoffers landslags, mordbegrepp, med vilket man lämpligen bör jämföra definitionen på mord i det Rosengrenska förslaget från 1604, Hög- målsbalken kap. 1²⁰⁾: „Hwilken man som mördar någon, hwadh heller thet är man eller qwinna som mördar bliffwer, och här dulsmål opå, så at han haffwer graffwit honom nidh i mååsa eller kiärr, eller gräfwer honom nid i iorden anten i husom eller annostädes, eller drager honom i skog eller skiul, hugger rijs på honom eller och med något annat betäcker och gömmer öfwer honom . . .“

Rättspraxis håller också med stor konsekvens fast vid, att hemlighet och försåtlighet vid själva dödandet inte gör gärningen till mord. Som exempel kan anföras, att i Göta hovrätts kriminaldomböcker talas om „försåtligt dråp“, om att gärningsman- nen „hemligen ihjälskjutit“ offret, att dråpet skett „försåtligen och med list“ och att dråparen „hemligen stuckit ihjäl“ den

18) A. a. s. 231—33.

19) A. a. s. 346—47.

20) Lagförslag i Carl den niondes tid, s. 474.

döde. I alla dessa fall bedöms gärningen som dråp. Otvivelaktigt har man emellertid i praxis någon gång rört sig med andra mordbegrepp än landslagens. Ett belysande fall avgjorde Göta hovrätt den 18/11 1712²¹).

En piga Anna Larsdotter hade under en träta med en annan piga rörande ett förkläde skurit halsen av henne med en slaktarekniv. Anna tillstod omedelbart frivilligt brottet. Som synes, borde detta vara ett klart fall av dråp. Domen ändrades emellertid av hovrätten, som fann mord föreligga och därför dömde Anna att jämlikt Högmålsbalken 1 halshuggas och å båle brännas. Att mord föreligger motiverar hovrätten med att Anna bekant, att hon natten före gärningen haft i sinnet att fullborda gärningen och att hon sedan på ett mordiskt sätt med en kniv avdagatagit sitt offer. Man får här inte låta förleda sig av orden på ett mordiskt sätt. Detta uttryckssätt förekommer ej sällan vid dråp. Det som kvalificerar gärningen som mord är den omständigheten, att gärningen var överlagd. Här föreligger alltså ett helt annat mordbegrepp än landslagens. All sannolikhet talar för att det är den tysk-romerska rättens krav på premeditation, som kommit till uttryck i hovrättens dom²²).

Ytterligare ett fall kan anföras²³). I Norrköping hade natten mellan den 24 och 25 nov. 1661 en gammal kvinna mördats. Liket befanns liggande i förstugan till det hus kvinnan bebodde. Gärningsmannen iakttoogs i den tidiga gryningen, då han lämnade huset, men förblev okänd. I de utförliga rannsakingarna över brottet betecknas detta ständigt som mord. Även här föreligger ett fall, där lands- och stadslagarnas mordbegrepp knappast passar in. Kroppen var inte dold. Alltså måste någon annan kvalifikationsgrund finnas. Måhända har man här att göra med det gamla föreställningssättet, att nattligt dråp är mord.

När det gäller praxis före 1734 skall slutligen framhållas, att terminologien i domböckerna är rätt förvirrande. I klara fall av mord talas det i rannsakingen gång på gång om „dråpet“. Man får ha klart för sig, att ett mord även var ett dråp. Dråpet var själva dödandet, medan mordet tar sikte på de döljande åtgärderna med liket. Som exempel kan nämnas en resolution av drottning Kristina den 31/5 1651 rörande en 11-årig gosse, Anders, som mördat sin 9-åriga syster²⁴). Göta hovrätt hade inte ansett sig kunna döma gossen till döden, eftersom han ju inte var straff-

²¹) Criminalresolutioner 1712. Göta hovrätts arkiv.

²²) Se B. Carpzov, *Practica nova Imperialis Saxonica rerum criminalium* . . ., P.I.Q. VII. 1., rörande *homicidium deliberatum seu premeditatum*. Första upplagan av detta arbete kom 1635.

²³) Criminalia 1666 från Jönköpings m. fl. län. Göta hovrätts arkiv.

²⁴) Kungl. Brev och Resolutioner i kriminella mål och ärenden 1636—74. Göta hovrätts arkiv.

myndig, utan refererat målet till Kungl. Maj:t. Svaret lyder: „Ehuruväl Anders kan vara så ung, att han efter lag ej borde straffas till livet; likväl, medan han så försåtelligen och med berådade mode haver begått dette *dråp* oppå sin syster i skogen, lagt henne å lönn, dragit i fjälster, henne ock därutöver spolierat, . . . kan han . . . intet förskonas till livet . . .“

Gärningen har bedömts som mord. Gossen Anders hade dolt liket, lagt å lönn och dragit i fjälster, men själva dödandet betecknas, ehuru det till yttermera visso skett försåtelligen och med berätt mod, som dråp.

Vad beträffar dulgradräpet, rubriceras det i praxis som mord. Ett fall från 1714 kan anföras som exempel²⁵). En bonde hade funnits död på allmänna vägen mellan Hindby och Malmö den 21 mars 1713. Kroppen bar spår av över trettio hugg och slag. Någon baneman kunde aldrig anträffas. Tingrätten i Oxie härad dömde häradet „i följe av 26 Cap. Dråp M B med vilja LL att böta mordgäld fyrtio mk smt“. Hovrätten fastställde häradsrättens dom.

I 1734 års lag möter ett för svensk rätt nytt mordbegrepp. I Missgärningsbalken 12 kap. 1 § beskrives mord på följande sätt: „Dråper man, eller qvinna, annan försåtelliga och i löndom; varde mördaren halshuggen, mannen steglad, och qvinnan i båle bränd“. Mordbegreppet har här undergått den förvandling, som kan iakttagas redan i tidig sydgermansk rätt. Mord har blivit ett dödande på hemligt sätt, försåtligen och i löndom, och inte längre ett förhemligande av dödandet. Med tanke på den starkt konservativa karaktären hos 1734 års lag står vi här inför en gåta. Som redan betonats, visar rättspraxis före 1734 entydigt, att det karakteristiska för mord var förhemligandet av gärningen, medan försåtlighet vid dödandet inte förvandlade ett dråp till mord. 1734 års lag inför alltså en nyhet i förhållande till äldre rätt och till yttermera visso en nyhet, som inte kan stöda sig på tidigare rättspraxis. I 1696 års förslag till Högmålsbalk förekommer ännu landslagens mordbegrepp, i 1713 års förslag heter det „antingen han lägger å lön, *eller ey*“ (här kurs.)²⁶), och i 1729 års förslag dyker slutligen det nya mordbegreppet upp.

Såvitt jag kunnat finna, finns det inga tecken på att domstolarna omedelbart börjat tillämpa det nya mordbegreppet, utan detta har tydligen först så småningom trängt igenom i praxis. Nehrman uttalar 1756²⁷), att mord skiljer sig från dråp därigenom, att det kräver fullt uppsåt. Viktigare är hans reflektioner

²⁵) Criminalresolutioner 1714. Göta hovrätts arkiv.

²⁶) Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686—1736 . . . utg. av W. Sjögren, V, s. 294.

²⁷) D. Nehrman, Inledning til Then Swenska Jurisprudentiam criminalem, s. 237.

över orden „försåtliga“ och „i löndom“. Nehrman utvecklar „försåtliga“ så, att „mördaren söker tillfälle, då then andre ej förmoder någon öfverwåld, eller icke är beredd, at förswara sig“. „I löndom“ innebär enligt Nehrman, att inget vittne är tillstädes. Av Nehrman utläggning vågar man dock inte dra slutsatsen, att det nya mordbegreppet redan skulle ha slagit igenom i praxis. När detta sker återstår ännu att undersöka. Ett instruktivt fall från 1795 återopas av Flintberg²⁸).

Förre kronolänsmannen Olof Bese hade i sin moders gästgivarestuga i Svenljunga skjutit ihjäl drängen Sven Andersson med gevär. Bese påstod sig ha velat träffa benen men skottet tog i huvudet. Sven Andersson hade, liggande på en soffa i gästgivarestugan, utlåtitt sig föraktligt mot Bese, varpå denne omedelbart avlossade skottet. Kinds häradsrätt dömde den 1/5 1795 Bese att halshuggas och steglas för mord jämlikt Missgärningsbalken kap. 12 § 1. Hovrätten fastställde häradsrättens utslag 15/6 1795.

Målet underställdes Kungl. Maj:t, som avgjorde det den 7/8 1795. Kungl. Maj:t fann, att det inte var fråga om mord utan om dråp, emedan Beses gärning „varken skett försåtliga eller är beledsagad av sådana omständigheter, att de samma kan sättas i jämförelse med de brott, som 12. Cap. 1. och 2. §§ Missg. Balken omförmåler“²⁹).

Av det referade fallet framgår, dels att vid denna tid det nya mordbegreppet begagnats i praxis, dels att handlingen att öppet skjuta en ovän i allmän gästgivarstuga inte har fyllt rekvisiten „försåtliga“ och „i löndom“, låt vara att den skjutne ej förmodat skottet.

1795 års fall tycks ju ge vid handen, att det nya mordbegreppet, 1734 års lags mordbegrepp, slagit igenom i praxis. Emellertid återfinner man det gamla mordbegreppet, landslagarna mordbegrepp, i praxis långt in på 1800-talet. Belysande är ett fall från 1839³⁰). Hemmansägaren Erik Gustav Ersson hade under ett gräl med sin svärfader, då de tillsammans arbetade i en smedja, kastat sin slägga mot svärfadern, som träffats i huvudet och fallit ner död. Den döde hade dessförinnan slagit till svärsonen med ett glödgat järn. Ersson greps av skräck för vad han gjort och gick in till hustrun och svärmodern och omtalade vad som inträffat. I samråd framför allt med svärmodern antände Ersson smedjan för att därigenom dölja gärningen. Dödandet hade inte skett försåtliga och borde således vara ett klart fall av dråp. Häradsrätten dömde för mord, emedan Ersson på „sin svärfader

²⁸) J. A. Flintberg, Lagfarenhets-Bibliothek, V, s. 194. Jag har återfunnit i målet i Brottmålsutslag 1795, V.P.D. Göta hovrätts arkiv.

²⁹) Högsta domstolens protokoll 1795. Riksarkivet.

³⁰) C. Schmidt, Juridiskt Arkiv, 7, ss. 100 ff.

föröfvat dråp och sedan, för att hålla detta sitt brott hemligt, tändt eld å den E.G.E. sjelf tillhöriga smedja, hvarest den döda kroppen legat.“ Således förekommer fortfarande det gamla mordbegreppet. Hovrätten fann i stället viljadråp föreligga, eftersom inga omständigheter tydde på att dråpet skett försåtligen och i löndom. Kungl. Maj:t fann hovrättens brottsrubricering riktig, men benådade.

I 1734 års lag har Missgärningsbalkens kap. 12 rubriken „Om mord och nidingsverk“. Nidingsverken behandlas i § 2, som stadgar: „Samma lag vare om then, som dräper, öfvermaga mindre än tolf år, eller någon sofvande, simmande, badande, eller then i sådant tilstånd och ärende stadd är, at han sig ej wärja kan.“ Rubriken och uppdelningen på olika paragrafer ger närmast intrycket, att mord och nidingsverk är skilda begrepp. Praxis ger emellertid snarast intrycket av att nidingsverk också är mord. I varje fall dömer domstolarna i fråga om brott, som hör hemma under § 2, ofta efter båda första och andra paragrafen.

Lagens regler om mord såsom ett dödande försåtligen och i löndom gällde fram till 1861. Emellertid var 1800-talets förra hälft som bekant de stora och ogenomförda lagförslagens tid. Då framkommer bland annat två stora förslag till ny kriminallag, förslaget till allmän criminallag 1832 och förslaget till straffbalk 1844. I båda förslagen föreslås ett helt nytt mordbegrepp, som i förslaget till allmän criminallag cap. 16 § 1 definieras sålunda: „Dena som, i uppsåt att döda, med berådt mod beröfwar någon lifwet, miste, för mord, lif sitt.“ Om dråp hette det i § 5: „Hwar som, med uppsåt döda, men af hastigt mod, beröfwar annan lifwet, dömes, för dråp, till straffarbete...“ Här framträder alltså den skillnad mellan mord och dråp, som fortfarande är gällande svensk rätt. Vad först beträffar frågan, varifrån detta mordbegrepp är hämtat, så ger Stora lagkommittén själv en antydning därom i motiven till lagförslaget. I motiven åberopas „främmande lagstiftningar“, varvid fransk rätt uttryckligen nämnes.³¹⁾ Det ligger därför nära till hands att anta, att den omedelbara källan är Code pénal av 1810. Enligt denna karakteriseras mord just därav, att mord (assasinat) sker med berått mod, „avec préméditation“. Code pénal är emellertid med all säkerhet inte den enda källan. Det finns all anledning att anta, att Stora lagkommittén även influerats av tysk rätt och tysk doktrin, framför allt Feuerbach.

En intressant fråga är nu, i vilken utsträckning kriminallagsförslagets mord- och dråpbegrepp slagit igenom i rättspraxis utan stöd av lagstiftning. Vissa nyheter i förslagen till allmän civil- och criminallag accepterades som bekant av domstolarna, trots att förslagen aldrig blev antagna. Så var ju t. ex. i viss ut-

³¹⁾ Förslag till Allmän Criminallag. Motiver, s. 48.

sträckning fallet med den fria bevisprövningen. Här är det anledning att studera Lindblads arbete från 1832 med titeln „Om Dråp och Mord“. Lindblad gör kort och gott gällande,³²⁾ att man „numera“ inte fäster något avseende vid om den döda kroppen blivit undangömd, d. v. s. det gamla germanska mordbegreppet. Detta är, som framgår av det nyss relaterade rättsfallet, inte sant. Därefter meddelar Lindblad,³³⁾ att det är två omständigheter, som kvalificerar ett dråp som mord. Den första är överläggning och berätt mod, den andra försåtlighet vid begåendet. Förf. förenar således Code pénals krav på premeditation med 1734 års lags krav på försåtlighet. Det är omöjligt att av förf. med säkerhet utläsa, om han avser att uttala sig de lege lata eller de lege ferenda, ehuru mycket talar för det förstnämnda. I så fall måste återigen konstateras, att författaren återger praxis fel. Av de mordfall, som finns refererade i Schmidts Juridiskt Arkiv, kan inte utläsas annat än att praxis fasthållit vid 1734 års lags mordbegrepp, till dess de av Stora lagkommittén föreslagna mord- och dråpsbegreppen slutligen infördes i svensk rätt genom KF 29/1 1861 om mord, dråp och misshandel. 1864 års strafflag övertog bestämmelserna om mord och dråp oförändrade.

Enligt gällande rätt är det alltså föregående överläggning, premeditation, som karakteriserar begreppet mord. I vad mån praxis avvikit härifrån är det inte möjligt att här gå in på. Viktigare är, att Brottsbalken, då den träder i kraft 1/1 1965, inför ett nytt mordbegrepp. Mord blir enligt kap. 3 § 1 beteckningen på uppsåtligt dödande i allmänhet, medan dråp enligt § 2 används som beteckning på mindre grova fall av uppsåtligt dödande. Förhållandet mellan mord och dråp har hittintills, som inledningsvis framhållits, utmärkts därav, att som mord betecknats kvalificerade fall av dråp. Efter Brottsbalkens ikraftträdande kommer i stället att som dråp rubriceras mindre kvalificerade fall av mord.³⁴⁾

Per-Edwin Wallén.

³²⁾ J. Lindblad, Om Dråp och Mord, s. 56.

³³⁾ J. Lindblad, a.a. s. 54.

³⁴⁾ Ovanstående uppsats är ett utkast till en mera djupgående undersökning av begreppen mord och dråp i svensk rättsutveckling.